

Maria Płonka
Katedra Ubezpieczeń

Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych jako podmioty sektora ekonomii społecznej w świetle badań

1. Wprowadzenie

Celem analizy jest określenie pozycji i specyfiki towarzystw ubezpieczeń wzajemnych (TUW) w sektorze ekonomii społecznej, z uwzględnieniem przesłanek teoretycznych określających istotę i specyfikę tego sektora, jak również wyników badań empirycznych identyfikujących faktyczną pozycję towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w badanym sektorze. Badanie empiryczne ma charakter jakościowy, zdominowany elementami subiektywnymi. Badaniom poddano 9 TUW istniejących w 2008 r. w Polsce. Badania przeprowadzono w następujących pięciu aspektach działalności społecznej towarzystw ubezpieczeń wzajemnych:

- struktura i obszar działań społecznych,
- ludzie i organizacja,
- funkcjonowanie organizacji,
- potrzeby i problemy,
- opinie, nastroje dotyczące postrzegania organizacji.

2. Pozycja towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w sektorze ekonomii społecznej

Współczesna definicja sektora ekonomii społecznej nie jest jednoznaczna. W dyskusjach na temat tego sektora dominują dwa podejścia. Pierwszym jest podejście instytucjonalne, identyfikujące sektor przez przypisanie do niego z definicji pewnych form przedsiębiorczości zorientowanej socjalnie. Z tego punktu widzenia sektor ekonomii społecznej tworzą głównie spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenia, fundacje. Takie podejście dominuje również na szczeblu Unii Europejskiej – oficjalny komitet reprezentujący sektor wobec instytucji wspólnotowych, który przyjął nazwę *Conférence Européenne Permanente des Coopératives, Mutualités, Associations et Fondations (CEP-CMAF)*¹, zdefiniował w *Karcie CEP-CMAF* sygnowanej w Brukseli 10 kwietnia 2002 r. sektor ekonomii społecznej jako „podmioty społeczne i gospodarcze aktywne we wszystkich sektorach, wyróżniające się celami i szczególną formą przedsiębiorczości (...), takie jak: spółdzielnie, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, stowarzyszenia i fundacje” [*Karta CEP-CMAF* 2005, s. 9].

Podejście funkcjonalne definiuje podmioty sektora ze względu na specyficzne zasady działania i swoistą demokrację wewnętrzną. Zasady charakteryzujące podmioty ekonomii społecznej ewoluowały wraz z upływem lat, co jest związane ze zmianą uwarunkowań zewnętrznych (np. na dojrzałym, współczesnym rynku działalność gospodarcza wymaga profesjonalnych umiejętności) i wewnętrznych (wewnętrzny rozrost organizacji, uniemożliwiający praktyczne stosowanie tradycyjnych zasad, sformułowanych w odniesieniu do lokalnych podmiotów) (szerzej m.in. w: [Stolińska-Janic, 1992, s. 7 i nast.]).

Z zasad sformułowanych we wspomnianej *Karcie CEP CMAF* wynikają następujące cechy specyficzne przedsiębiorczości społecznej [*Karta CEP-CMAF* 2005, s. 9–10; Płonka 2009, s. 210 i nast.]:

- wartość społeczna działalności i większa świadomość wspólnego interesu, poprzez społeczną misję przedsięwzięcia, podnoszenie edukacji i świadomości grupy,
- dobrowolność i dostępność uczestnictwa w grupie, poprzez eliminację cenzusu materialnego, a eksponowanie cenzusu społecznego uczestników grupy (zasada masowego i dobrowolnego członkostwa),
- uwzględnienie zarówno potrzeb członków / użytkowników, jak i potrzeb ogólnych,
- oparcie siły rynkowej i finansowej na zrzeszeniu osób, a nie na koncentracji kapitału,

¹ www.cepcmaf.org (data dostępu: wrzesień 2011 r.).

- niefinansowy z założenia (*non profit* lub *not for profit*) cel działalności, rozumiany jako przeznaczenie nadwyżki na cele wspólne grupy: członków lub usług ogólnych,
- autonomia w zarządzaniu (ustalane wewnętrznie demokratyczne zasady zarządzania, samorządności grupy) i w podziale nadwyżki,
- niezależność od administracji publicznej, mimo pełnienia czasem funkcji delegowanych przez państwo w obszarach polityki społecznej,
- pomoc wzajemna (samopomoc), współpraca uczestników grupy w sytuacjach kryzysowych, nieprzewidywanych,
- obrona i realizacja wartości opartych na solidarności i odpowiedzialności,
- wykorzystanie wypracowanej nadwyżki do osiągania celów stabilnego rozwoju, realizacji usług dla członków grupy lub usług ogólnych.

Działania podejmowane w ramach ekonomii społecznej nie są przynależne ani sektorowi prywatnemu, ani publicznemu. Stąd wzięło się pojęcie trzeciego sektora, jako wymagającego szczególnych rozwiązań formalnych i prawnych, ze swoimi specyficznymi normami i standardami. „Trzeci sektor” jest ściśle powiązany zarówno z sektorem prywatnym (w większości), jak i z sektorem publicznym (w mniejszym stopniu). Od gospodarki prywatnej podmioty ekonomii społecznej odróżnia to, że nie są nastawione na osiąganie zysków, a od gospodarki publicznej – niezależność od administracji publicznej. Z formalnego punktu widzenia ekonomia społeczna jest zatem sektorem prywatno-publicznym, nastawionym na realizację misji społecznej w ramach zróżnicowanych środowisk i form organizacyjno-prawnych.

Przesłanką funkcjonowania trzeciego sektora jest fakt, że rynek i jego mechanizm rozwiązują podstawowe problemy związane z alokacją dóbr, lecz procesy efektywnościowe powodują wykluczenie części społeczeństwa lub ich marginalizację, przez co grupa ta pozbawiona jest szans zaspokojenia na rynku swych elementarnych potrzeb. Dla procesów harmonizacji gospodarki konieczne jest wówczas zastosowanie alokacji nierynkowej lub wspomaganej przez podmioty sektora ekonomii społecznej wobec tej części społeczeństwa. Problem ten jest istotny w sytuacji kryzysu gospodarczego, kiedy należy liczyć się z rosnącą liczbą grup zmarginalizowanych.

Trzeci sektor funkcjonuje w trójkącie: „państwo–społeczeństwo–rynek” i został zinterpretowany przez P. Druckera w jego koncepcji społeczeństwa jako:

- publiczny sektor rządowy,
- prywatny sektor biznesu,
- sfera działań obywatelskich i społecznych realizowanych przez organizacje pozarządowe.

W jego ujęciu specyfikę trzeciego sektora wyznaczają następujące cechy:

- niezależność od sektora publicznego; w tym kontekście można nazwać ten sektor pozarządowym (*non-governmental sector*, w skrócie NGO),
- niekomercyjność, rozumiana jako brak działalności gospodarczej (sektor *non profit*), lub przeznaczanie w różnym stopniu nadwyżki wypracowanej w ramach prowadzonej działalności gospodarczej na realizację statutowych celów społecznych (sektor *not for profit* lub *not only for profit*),
- dobrowolność uczestnictwa, podkreślająca znaczenie wolontariatu w sektorze.

Jak stwierdził P. Drucker, „produktem organizacji jest zmiana, która zachodzi w człowieku pod wpływem jej działania” [1995, s. 10].

Systemowe usytuowanie trzeciego sektora, wzorowane na modelu trójkąta V.A. Pestoffa, przedstawił J. Hausner [*Ekonomia społeczna...* 2008, s. 13].

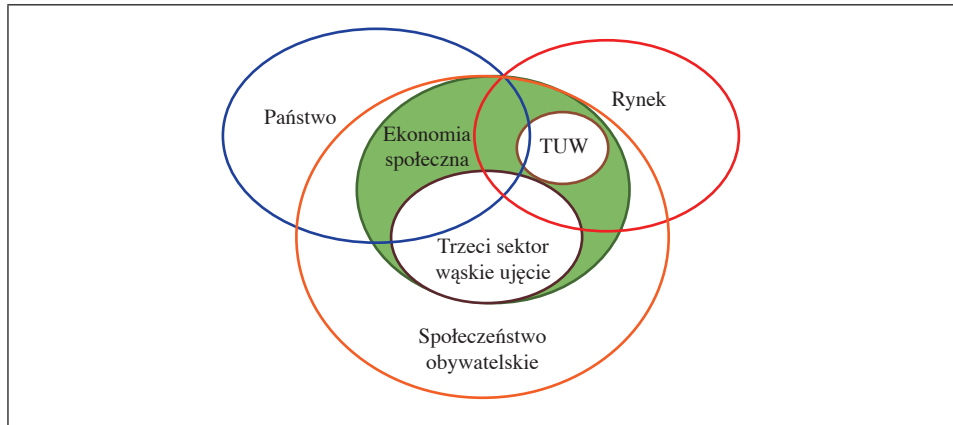
Jak wynika z tego modelu, sektor ekonomii społecznej godzi odmienne racjonalności: alokacyjną – przypisywaną rynkowi, redystrybucyjną – przypisywaną państwu i solidarnościową – przypisywaną społeczeństwu. Funkcją ekonomii społecznej jest likwidowanie społecznej nierówności dystrybucyjnej (w fazie dystrybucji dochodów przez mechanizm rynkowy) oraz społecznej nierówności redystrybucyjnej (w fazie redystrybucji dochodów poprzez podatki i transfery rządowe o charakterze socjalnym) [Kot, Malawski i Węgrzecki 2004, s. 242–247].

Trzeci sektor i powiązana z nim ekonomia społeczna pełnią zatem funkcje komplementarne w relacji do rynku, państwa i społeczeństwa, stanowiąc uzupełnienie i korektę procesów dokonywanych przez mechanizm alokacji rynkowej i nierynkowej. Zgodnie z zasadą pierwszeństwa dla inicjatyw oddolnych obowiązuje w nim zasada: „tyle społeczeństwa, ile można, tyle państwa, ile konieczne” [Auleytner 2005, s. 269].

Trzeci sektor jest wewnętrznie zróżnicowany. Ze względu na podstawowe funkcje można wyróżnić kilka typów jego organizacji [Gliński 2001, s. 21]:

- samopomocowe (np. większość spółdzielni, towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych, spółdzielcze kasy zapomogowo-pożyczkowe),
- rzecznictwa i nacisku (np. Amnesty International),
- opiekuńcze (dotyczące sfery socjalnej),
- etosowe (np. religijne, kulturalno-oświatowe, sportowe).

Porządkując wskazane podejścia, można mówić o szerokim i wąskim ujęciu ekonomii społecznej i w tym kontekście przyjąć, że trzeci sektor (rozumiany wąsko jako organizacje pozarządowe) jest komponentem ekonomii społecznej. W nawiązaniu do tego podejścia można towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych uznać za podmioty ekonomii społecznej nienależące do podmiotów trzeciego sektora w wąskim ujęciu. Towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych są natomiast podmiotami ekonomii społecznej (trzeciego sektora w szerokim ujęciu). Relacje te prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Pozycja towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w strukturze sektora ekonomii społecznej

Źródło: opracowanie własne.

Przyjmując, że z sektorem ekonomii społecznej wiążą się określone relacje zmiennych: państwo–społeczeństwo–rynek, trzeci sektor można opisać jako: „maksimum społeczeństwa, państwo i rynek – niekoniecznie”, natomiast towarzystwa ubezpieczeń wzajemnych określone są przez: „minimum państwa, maksimum rynku i maksimum społeczeństwa rozumianego jako pewna grupa – członkowie”.

3. Społeczne aspekty funkcjonowania TUW w świetle badań

3.1. Uwagi ogólne

Społeczne aspekty funkcjonowania towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce były przedmiotem badań jakościowych realizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor², w związku z przeprowadzaniem kompleksowych badań sektora ekonomii społecznej (trzeciego sektora) w Polsce. Dzięki udostępnieniu przez stowarzyszenie surowych danych wywiadu terenowego i wyrażeniu zgody na ich przetworzenie i opublikowanie, w kolejnych podpunktach artykułu omówiono wybrane aspekty realizacji misji społecznej dziewięciu towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce. W pracy zaprezentowano wyniki badań w poszczególnych obszarach tematycznych.

² Więcej o stowarzyszeniu na stronie: www.klon.org.pl.

3.2. Struktura i obszar działań społecznych

Celem analizy w tej części badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie, w jakich obszarach społecznych można ulokować T UW jako podmioty ekonomii społecznej.

W świetle badań tylko 4 T UW zadeklarowały zaangażowanie się w działalność społeczną. Polegała ona w ich przypadku głównie na wspieraniu akcji społecznych, organizacji imprez, wydarzeń kulturalnych, opiece sponsorskiej, darowiznach pieniężnych na rzecz instytucji, wspieraniu różnych działań charytatywnych, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich.

Przedstawiciele 4 T UW potrafili wymienić organizacje lub związki organizacji, o których można powiedzieć, że działają w interesie całego sektora pozarządowego.

Wspomniane 4 T UW wskazywały na takie obszary działalności społecznej, jak:

- finansowe wspieranie innych organizacji lub instytucji albo realizowanych przez nie projektów (4 T UW),

- wspieranie innych organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich przez dostarczanie informacji, porady, konsultacje, szkolenia i inne formy pomocy (3 T UW),

- wydawanie publikacji, raportów itp. na tematy branżowe i społeczne (3 T UW).

Pozostałe, pojedyncze wskazania były następujące:

- bezpośrednie świadczenie usług członkom, podopiecznym lub klientom organizacji,

- finansowe lub rzeczowe wspieranie osób indywidualnych,

- reprezentowanie i rzecznictwo interesów członków, klientów organizacji,

- organizowanie targów, wydarzeń służących promocji usług lub produktów organizacji,

- organizowanie wzajemnego wsparcia członków organizacji, grup samopomocowych (w tym np. usługi wzajemnościowe, działalność spółdzielcza),

- badania naukowe, analizy, zbieranie i przetwarzanie danych,

- uczestniczenie w debatach i pomoc w rozstrzygnięciu sporów z administracją publiczną różnych szczebli, np. przez konsultacje społeczne, kampanie, protesty, petycje,

- animowanie współpracy między organizacjami i instytucjami w Polsce (inicjowanie wspólnych akcji, spotkań, wymiana doświadczeń itp.),

- animowanie współpracy międzynarodowej między instytucjami i organizacjami o podobnych celach.

Głównymi grupami docelowymi, na których T UW skupiały swoje działania, były: dzieci, osoby chore i niepełnosprawne.

Analiza struktury i obszarów działań społecznych T UW wskazuje specyfikę tej formy działalności w ramach trzeciego sektora. T UW są przede wszystkim

podmiotami gospodarczymi, prowadzącymi działalność społeczną głównie na rzecz członków jako działalność statutową, natomiast w niewielkim stopniu i fakultatywnie włączającymi się w działalność społeczną w środowisku pozaczłonkowskim. W tym kontekście T UW nie są typowymi podmiotami ekonomii społecznej i słabo wpisują się w jej zasady. Z przedsiębiorczością społeczną wiąże T UW praktycznie jedynie zasada działalności *not for profit* i dystrybucja wytworzonej części nadwyżki na cele statutowe (głównie społeczne). Pozostałe aspekty działalności mają charakter typowo gospodarczy i podlegają dodatkowo rygorom i nadzorowi wynikającym ze specyfiki funkcjonowania sektora ubezpieczeń.

3.3. Ludzie i organizacja

Celem analizy czynnika ludzkiego i organizacji było zbadanie wybranych aspektów zarządzania zasobami ludzkimi, zwłaszcza w kontekście zasady równego traktowania kobiet; stąd wiele pytań odnosiło się do udziału kobiet we władzach i w ogóle zatrudnionych.

Jak wynika z badań, 4 badane T UW zadeklarowały brak kobiet w zarządzie, a 5 pozostałych zadeklarowało po jednej kobiecie wśród członków zarządu. W jednym T UW wśród członków zarządu lub rady były osoby, które piastowały jednocześnie inne funkcje publiczne w instytucjach administracji publicznej lub samorządu terytorialnego.

W określaniu kierunków rozwoju i strategii działania T UW zadeklarowano zasięgnięcie opinii:

- beneficjentów (6 T UW),
- członków (5 T UW),
- pracowników (4 T UW),
- najważniejszych partnerów organizacji (4 T UW).

Jedno towarzystwo ubezpieczeń wzajemnych nie konsultowało się z żadną grupą, o rozwoju i strategii decydowały tylko jego władze. Żadne T UW nie zadeklarowało zasięgnięcia opinii wolontariuszy czy przedstawicieli społeczności lokalnej.

W kwestii polityki zatrudnienia 1 T UW zadeklarowało realizację tzw. wspomagane go zatrudnienia (refundacja części kosztów zatrudnienia) – dotyczyło to 2 osób, 1 T UW rozważyło zatrudnienie takich osób. Wśród zatrudnionych w T UW nie było osób odbywających zastępczą służbę wojskową, osób bezrobotnych w ramach wykonywania prac publicznych, osób niepełnosprawnych ruchowo ani osób niepełnosprawnych intelektualnie, osób bezdomnych, wychodzących z bezdomności, osób pracujących w domu z powodów zdrowotnych, osób pracujących w domu z powodów rodzinnych, osób powracających na rynek pracy po odbyciu kary pozbawienia wolności, w 1 T UW była jedna osoba wychodząca

z długotrwałego bezrobocia i jedna osoba o statusie imigranta, uchodźcy. Trzy T UW zadeklarowały zatrudnienie emerytów lub rencistów (po jednej osobie), 6 T UW – zatrudnienie osób powyżej 50. roku życia (od 3 do 8 osób), 3 T UW – osób wchodzących na rynek pracy (młodzież) – łącznie od 3 do 10 osób młodych.

Odpowiedzi na pytanie o liczbę członków organizacji wahały się od 12 do 100 000 (1 T UW odmówiło odpowiedzi, 3 T UW nie umiały na to pytanie odpowiedzieć). Pięć badanych T UW deklaroowało organizowanie walnych zgromadzeń częściej niż raz w roku. Zbadano również aktywność i zaangażowanie członków; na pytanie, ilu członków zwykle uczestniczy w walnych zgromadzeniach, uzyskano odpowiedzi:

- wszyscy (3 T UW),
- większość (1 T UW),
- bardzo niewiele (1 T UW),
- trudno powiedzieć (4 T UW).

Badane T UW określiły też procentowo liczbę aktywnych członków. Odpowiedzi były następujące:

- 100% (1 T UW),
- 80% (1 T UW),
- 5% (1 T UW),
- trudno powiedzieć (pozostałe T UW).

Analogicznie badany był współczynnik całkowitej bierności członków. Uzyskano następujące odpowiedzi:

- 0% (1 T UW),
- 20% (1 T UW),
- 60% (1 T UW),
- trudno powiedzieć (pozostałe T UW).

Trzy badane T UW deklaroowały istnienie osób lub członków władz regularnie pracujących na rzecz organizacji bez pobierania wynagrodzenia. Żadne T UW nie angażowało do swych prac wolontariuszy.

Analiza zagadnienia zatrudnienia i zarządzania organizacją wskazuje na duże zróżnicowanie badanych T UW i relatywnie niski poziom pełnienia przez T UW misji organizacji typowo społecznej. Jest to zrozumiałe w świetle specyfiki T UW i lokuje je raczej bliżej podmiotów gospodarczych niż w trzecim sektorze.

3.4. Funkcjonowanie organizacji

Celem badań funkcjonowania organizacji jest identyfikacja i analiza problemów, z jakimi zmagają się T UW, i zbadanie samooceny towarzystw dotyczącej wybranych obszarów funkcjonowania. Wyniki badań kształtują się następująco: 6 T UW zamierzało w najbliższym czasie istotnie rozwijać swoją działalność, a 3 T UW zamierzały utrzymać swoją działalność na tym samym poziomie.

Profil postrzegania wybranych problemów w ciągu ostatnich dwóch lat przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Profil postrzegania przez badane TUW ($N = 9$) uciążliwości wybranych problemów (-2 – zdecydowanie odczuwalne, -1 – raczej odczuwalne, 0 trudno powiedzieć, +1 – raczej nieodczuwalne, +2 – zdecydowanie nieodczuwalne)

Badane problemy	Ocena				
	-2	-1	0	+1	+2
Niejasne reguły współpracy organizacji z administracją publiczną				1	8
Nadmiernie rozbudowana biurokracja administracji publicznej	1	4	1		3
Zbyt wysokie obciążenia podatkowe organizacji		4	1	3	1
Niedoskonałość lub brak przepisów regulujących działania organizacji		1		3	5
Nadmiernie skomplikowane formalności związane z korzystaniem ze środków grantodawców, sponsorów lub funduszy Unii Europejskiej		1	4		4
Nadmierna kontrola ze strony administracji publicznej	1	3	1	1	3
Brak dostępu do wiarygodnych informacji, ważnych dla organizacji		1	1	1	6
Niekorzystny wizerunek w oczach opinii publicznej i w mediach, brak zaufania obywateli do organizacji pozarządowych			7	1	1
Trudności w zdobywaniu funduszy lub sprzętu niezbędnego do prowadzenia działań organizacji				1	8
Trudności w utrzymaniu dobrego personelu, wolontariuszy			1	3	5
Konflikty, napięcia wewnątrz danej organizacji		1			8
Konkurencja ze strony innych organizacji pozarządowych	1	3		4	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Profil samooceny badanych TUW dotyczącej wybranych obszarów ich funkcjonowania przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Profil samooceny badanych TUW ($N = 9$) w wybranych obszarach ich funkcjonowania (-2 – bardzo źle, -1 – źle, 0 – średnio, +1 – dobrze, +2 – bardzo dobrze, ? – trudno powiedzieć, nd – nie dotyczy)

Postrzeganie badanych problemów	Ocena						
	-2	-1	0	+1	+2	?	nd
Aktualna sytuacja finansowa			1	3	5		
Jakość zarządzania finansami				4	3	2	
Obecny stan i poziom wyposażenia			1	5	3		
Kompetencje osób pracujących				3	6		
Poziom współpracy z innymi, podobnymi organizacjami			3	5	1		

cd. tabeli 2

Postrzeganie badanych problemów	Ocena						
	-2	-1	0	+1	+2	?	nd
Poziom współpracy z instytucjami publicznymi i samorządowymi	1			5	1	1	1
Obecny wizerunek społeczny danej organizacji				6	1	2	
Jakość usług świadczonych przez daną organizację				5	4		
Poziom zarobków w danej organizacji			1	8			
Zdolność organizacji do konkurowania z innymi			1	5	1	2	
Wpływ organizacji na rozwiązywanie lokalnych problemów, społeczne znaczenie działań organizacji	1		3			1	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Wśród problemów, na których badane T UW chcą skupić się najbardziej przez najbliższe 2 lata, są następujące:

- sytuacja finansowa organizacji (4 T UW),
- wizerunek społeczny i reputacja organizacji (3 T UW),
- jakość usług świadczonych przez organizację (3 T UW).

Pozostałe wskazania były marginalne (zwracało na nie uwagę 1 T UW).

Profil działań badanych T UW wraz z uwagami przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Profil działań badanych T UW w ostatnim roku ($N = 9$) z uwagami

Działania w ostatnim roku – systematyczne	Tak	Nie	Sposób realizacji działań
Planowanie strategiczne – udokumentowane	6	3	samodzielnie (6)
Poszukiwanie możliwych źródeł finansowania	1	8	samodzielnie (1)
Badanie finansów organizacji – audyt	8	1	firmy zewnętrzne (8)
Ewaluacja programów, działań organizacji	3	6	samodzielnie (3)
Szkolenia związane z funkcjonowaniem organizacji	6	3	firmy zewnętrzne (6)
Szkolenia związane ze specyficzną dziedziną, w której działa organizacja	6	3	samodzielnie (1) zewnętrznie i miks (5)
Promowanie działań, tworzenie wizerunku organizacji	5	4	samodzielnie (3) zewnętrznie i miks (2)
Akcje zmierzające do pozyskania nowych członków	4	5	samodzielnie (3) zewnętrznie i miks (1)
Znaczniejsza modernizacja sprzętu lub oprogramowania	3	6	samodzielnie (1) zewnętrznie i miks (2)
Badanie potrzeb, badanie popytu na działania lub usługi organizacji	4	5	samodzielnie (3) zewnętrznie i miks (1)

cd. tabeli 3

Działania w ostatnim roku – systematyczne	Tak	Nie	Sposób realizacji działań
Szkolenie i stosowanie wiedzy związanej z prowadzeniem biznesu	3	6	samodzielnie (1) zewnętrznie i miks (2)
Działania formalne i prawne	4	5	samodzielnie (3) zewnętrznie i miks (1)

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Kolejna grupa pytań dotyczyła częstotliwości kontaktów badanych T UW z różnymi instytucjami; odpowiedzi zestawiono w tabeli 4.

Tabela 4. Profil częstotliwości kontaktów badanych T UW ($N = 9$) z instytucjami i grupami społecznymi (0 – brak kontaktów, 1 – rzadkie, sporadyczne kontakty, 2 – kontakty co pewien czas, 3 – częste, regularne kontakty, ? – trudno powiedzieć lub nie dotyczy)

Instytucje i grupy	0	1	2	3	?
Inne organizacje pozarządowe w Polsce	1				8
Zagraniczne organizacje pozarządowe z krajów Unii Europejskiej			1		8
Zagraniczne organizacje pozarządowe spoza Unii Europejskiej				1	8
Rząd, instytucje państwowe na szczeblu centralnym	3	2	3	1	
Samorząd regionalny (urzędy marszałkowskie)	6	3			
Urzędy wojewódzkie i ich agendy (np. WUP, ROPS)	6	3			
Samorzady lokalne i ich agendy (np. PUP, GOPS)	5	3	1		
Instytucje użyteczności publicznej (szkoła, muzeum itp.)	6	1	1		
Partie i organizacje polityczne	8	1			
Kościół, związki wyznaniowe	8		1		
Media ogólnokrajowe	3	3	2	1	
Media lokalne	3	4	1	1	
Czasopisma specjalistyczne, branżowe	1	3	4	1	
Środowisko akademickie, naukowe, eksperci	4	3	1	1	
Środowisko biznesu, firmy prywatne	1	4	3		1
Lokalna społeczność, w której działa dane T UW	5	3	1		
Instytucje odpowiedzialne za dystrybucję funduszy europejskich	8		1		
Inne instytucje (jakie?), samorząd branżowy – odpowiedź otwarta	8			1	

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

W wypowiedziach otwartych za najistotniejsze dla realizacji celów statutowych respondenci uznali następujące kontakty:

- rząd, instytucje państwowe na szczeblu centralnym (5 T UW),
- media ogólnokrajowe (3 T UW),
- samorząd lokalny i jego agendy (np. PUP, GOPS) na szczeblu powiatu,
- lokalna społeczność,
- środowisko biznesu, firmy prywatne,
- zagraniczne organizacje pozarządowe poza krajami Unii Europejskiej.

W wypowiedziach otwartych dotyczących podmiotowej i przedmiotowej współpracy z partnerami wymieniano: nadzór ubezpieczeniowy, kontakty z członkami i klientami, kontakty z innymi organami administracji centralnej, stałe uczestnictwo w komisjach problemowych samorządu branżowego, sprawozdawczość kierowaną do organów centralnych, wymianę doświadczeń, rozwiązywanie problemów.

Najczęściej podejmowanymi działaniami we współpracy z wymienionymi partnerami były:

- konsultacje dotyczące konstrukcji produktów,
- opiniowanie projektów aktów prawnych,
- porady, opinie,
- reklama w mediach,
- wzajemna współpraca.

W pytaniach dotyczących ewentualnych konfliktów z partnerami w ciągu ostatnich 2 lat 8 T UW stwierdziło brak takich konfliktów, a 1 T UW wskazało na konflikt z instytucją państwową na szczeblu centralnym i mediami ogólnokrajowymi.

Analiza odpowiedzi na pytania z tej grupy prowadzi do wniosku, że T UW w Polsce nie mają problemów charakterystycznych dla podmiotów ekonomii społecznej, funkcjonują raczej autarkicznie, rzadko podejmując systematyczne kontakty ze środowiskami lokalnymi, społecznymi spoza branży. W sektorze T UW dominuje wyraźnie sieć kontaktów branżowych (krajowych i zagranicznych) nad lokalnymi i społecznymi.

3.5. Potrzeby i problemy

Celem badań w kolejnym bloku tematycznym była identyfikacja potrzeb i problemów badanych T UW. Z analizy wypowiedzi wynikają następujące priorytety inwestycyjne badanych T UW:

- inwestycja w już prowadzoną działalność gospodarczą i w pozyskanie członków (5 T UW),
- poszerzenie zakresu świadczonych usług (3 T UW),
- inwestycje w lokaty, obligacje lub akcje (3 T UW).

Zgłaszane potrzeby szkoleniowe dotyczyły następujących tematów:

- finanse organizacji: księgowość, zarządzanie finansami (5 T UW),
- wiedza związana z dziedziną, w której działa organizacja (4 T UW),
- budowanie wizerunku organizacji, promocja, współpraca z mediami (4 T UW),
- stosowanie nowoczesnych technologii, w tym programów komputerowych i Internetu (3 T UW),
- znajomość języków obcych (3 T UW).

Badane T UW w mniejszym stopniu były zainteresowane poznawaniem funkcjonowania organizacji pozarządowej, zarządzaniem zasobami ludzkimi, umiejętnościami interpersonalnymi, zarządzaniem projektami czy pozyskiwaniem funduszy z UE.

Analiza profilu potrzeb szkoleniowych w przypadku T UW wskazuje na ich użyteczny i branżowy charakter.

3.6. Opinie, nastroje dotyczące postrzegania organizacji

Celem badań w ostatnim bloku tematycznym był sondaż opinii i nastrojów dotyczących postrzegania własnej organizacji, w konsekwencji umożliwiający wyznaczenie mapy percepcji własnej organizacji względem pewnych cech skrajnych. Tabele 5 i 6 ukazują postrzeganie przez respondentów własnego T UW, zestawione na mapach profilu semantycznego.

Tabela 5. Mapa postrzegania własnej organizacji względem 2 skrajnych cech – profil semantyczny w skali 1–10

Cecha skrajna 1	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Cecha skrajna 2
Luz			1					3	4	1	Dyscyplina
Spontaniczność						1		3	5		Planowanie
Szukanie nowych rozwiązań				1	1	3		1	3		Korzystanie ze sprawdzonych wzorców
Żywiołowość					1		1	1	5	1	Profesjonalizm
Samodzielność	1			1	3	1	1	1	1		Współpraca

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

Przedstawione mapy percepcji, mimo że są konstruowane na podstawie subiektywnych opinii, potwierdzają specyfikę T UW i priorytet dla systemowych, profesjonalnych działań, zapewniających bezpieczeństwo organizacji.

Tabela 6. Mapa postrzegania własnej organizacji względem 2 skrajnych opisów cech – profil semantyczny w skali 1–5

Cecha skrajna 1	1	2	3	4	5	Cecha skrajna 2
Nasza firma opiera się na silnym liderze, od którego zależy większość decyzji		4	3		3	Nasza firma opiera się na silnym zespole, decyzje podejmowane są wspólnie
Decyzje podejmuje się u nas zwykle bardzo szybko	3	1	5			Podjęcie decyzji w naszej firmie wymaga czasu
Najważniejsze jest dla nas bezpieczeństwo przedsiębiorstwa, nie podejmujemy żadnych działań, które mogłyby mu zagrozić	4	1	4			Najważniejszy jest dla nas sukces naszych działań – aby go osiągnąć, często podejmujemy ryzyko

Źródło: opracowanie własne na podstawie niepublikowanych danych z wywiadów zrealizowanych przez Stowarzyszenie Klon/Jawor.

4. Podsumowanie

Przytoczone badania, choć realizowane dla potrzeb diagnozy sektora organizacji pozarządowych w Polsce, dostarczają wielu cennych informacji o wewnętrznym funkcjonowaniu towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w Polsce i społecznych aspektach ich działalności, których nie ma w oficjalnych sprawozdaniach i raportach. Mimo dominacji opinii subiektywnych i wartościujących, charakterystycznych dla metod badań jakościowych i nie zawsze precyzyjnego dopasowania kafeterii pytań skonstruowanych pod kątem sektora ekonomii społecznej do badania specyfiki T UW, wyniki tych badań uzupełniają obraz i diagnozę pozycji T UW, kreślone na podstawie sprawozdań i raportów.

Zaprezentowane badanie empiryczne, jak również wcześniejsze rozważania teoretyczne dotyczące miejsca T UW w sektorze ekonomii społecznej pozwalają na sformułowanie konkluzji, że:

- T UW nie są typowymi podmiotami ekonomii społecznej, nie mają charakterystycznych dla tego sektora problemów, celów i metod działania,
- stopień i intensywność oddziaływania społecznego T UW są relatywnie niskie,
- T UW posiadają wysoki, praktycznie 100-proc. stopień ekonomizacji, mierzony udziałem działalności gospodarczej w przychodach ogółem,
- trudno jest zaliczyć T UW do podmiotów trzeciego sektora, a ich przynależność do sektora ekonomii społecznej jest dyskusyjna, oparta jedynie na podstawie kryterium działalności *not for profit*.

Strategiczne pole percepcji na osi: ekonomizacja–socjalizacja zajmowane przez TUW jest bardziej zbliżone do pola zajmowanego przez sektor biznesowy o wysokim stopniu socjalizacji (np. realizujący model społecznej odpowiedzialności biznesu) niż sektor ekonomii społecznej.

Literatura

- Auleytner J. [2005], *Polska polityka społeczna. Kreowanie ładu społecznego*, Polskie Towarzystwo Polityki Społecznej, Warszawa.
- Drucker P.F. [1995], *Zarządzanie organizacją pozarządową. Teoria i praktyka*, Fundusz Współpracy, Program PHARE „Dialog społeczny”, Warszawa.
- Gliński P. [2001], *Dziesięć lat współpracy sektora publicznego i obywatelskiego. Stan posiadania* [w:] *Aktywność obywatelska w rozwoju społeczności lokalnej*, red. M. Warowicki, Z. Woźniak, Municipium, Warszawa.
- Ekonomia społeczna a rozwój* [2008], red. J. Hausner, Małopolska Szkoła Administracji Publicznej Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków.
- Karta CEP-CMAF* [2005] [w:] *Ekonomia społeczna*, II Europejska Konferencja Ekonomii Społecznej, materiały, Ministerstwo Polityki Społecznej, Związek Luźny Spółdzielni Pracy, Warszawa–Kraków 2004.
- Kot S.M., Malawski A., Węgrzecki A. [2004], *Dobrobyt społeczny, nierówności i sprawiedliwość dystrybucyjna*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.
- Płonka M. [2009], *Sektor ekonomii społecznej, jego miejsce i funkcje w gospodarce rynkowej* [w:] *Marketing*, red. D. Surówka-Marszałek, Acta Academiae Modrevianae, Zeszyty Naukowe Krakowskiej Akademii im. A. Frycza Modrzewskiego, Wydział Ekonomii i Zarządzania, Kraków.
- Stolińska-Janic J. [1992], *Różnorodność form spółdzielczych w gospodarce rynkowej*, Spółdzielczy Instytut Badawczy, Warszawa.

Mutual Insurance Companies as Entities of the Social Economy Sector

The article attempts to determine the position and distinguishing characteristics of mutual insurance companies (MICs) in the social economy. For this purpose, the broader context of the social economy sector in Poland, its distinguishing characteristics, and how its functions are outlined, and the position of MICs in the contemporary model social economy is indicated. The empirical section analyses the social and domestic aspects of MICs as entities in the social economy. The empirical study is qualitative, and subjective elements dominate. The following five aspects of social activity among nine MICs that existed in Poland in 2008 were researched:

- the structure and the area of social action,
- the people and organisation,
- the functioning of the organisation,

- its needs and problems,
- opinions and moods concerning the perception of the organisation.

As a result, the analysis defines the position and character of MICs in the social economy in Poland.

Keywords: social economy, mutual insurance company.